

foghatjuk fel, mely Istennek tetsző cselekedet. Remélem, nem volt hiábavaló az a sok munka és segítség, amit egyéneknek és közösségeknek nyújthattam. Engem soha nem az érdekelt, hogy az aktuális „felsőbbség”, hogyan ítéli meg munkámat, sokkal fontosabbnak tartottam, hogy a közvetlenül érintett emberek érezzék a gondoskodást és szeretetet, mellyel hozzájuk fordulok. A „Magyar Kultúra Lovagja” elismerést visszajelzésnek tartom. Tudják, számon tartják tevékenységemet, amelyben nem én vagyok fontos, hanem az Úgy.

Frigyesy Ágnes: Gyermekei követik-e önt?

Székely András Bertalan: Négygyermekes családapa lévén azt a demográfiai fogyást, amit Fekete Gyula már két-három évtizede észlelt, a magam részéről „ellensúlyoztam”. Ne csak prédikáljunk a megmaradásról, tegyünk is érte! Legnagyobb fiam, Dániel végzős közgazdász. Réka lányom nyolcadikos az aszódi Petőfi Gimnáziumban, Balázs fiam a gödöllői Református Líceum hetedikes tanulója, Boróka lányom pedig az aszódi Csengey Gusztáv Általános Iskolában harmadik osztályos. Remélem, mindabból az erőfeszítésből, amit fontosnak érzek, átadhatok számukra valamit, de tudjuk, a mai környezet nem a leoptimalisabb arra, hogy a fiatalok a szülők nyomdokait kövessék. Elsődleges, hogy ők boldog, megelégedett emberek legyenek és a maguk érdeklődési területén belül megtalálják számításait. Réka és Balázs megízlelhette a honismereti táborok hangulatát. Azokon és az előttük is zajló, rokoni-baráti beszélgetések fültanújaként, akarva-akaratlan talán „beoltódtak” azzal a Kárpát-medencei gondolattal, mely véleményem szerint nem veszíti el létjogosultságát az európai csatlakozással sem.

Még egy alapelv, amit mindig szem előtt tartottam – munkámban és gyermekeim nevelésében is –, hogy nincs kétféle mérce. Tehát amit mi a határon túl élő magyarjaink számára fontosnak tartunk, és jogosan küzdünk emberi-közösségi jogaik megszerzéséért, illetve megtartásáért, ugyane téren nem lehetünk szűkmarkúak a hazai kisebbségeink vonatkozásában sem, természetesen a sajátosságok figyelembe vételével.

Frigyesy Ágnes

Nagy Imre vallomása szülőföldjéről¹

„Apámat is nagyon szerették, sokat emlegették, csak Jósának hívták, s engem, ha a környéken parasztokkal megismertettek, csak úgy mutattak be, hogy a „Jóska fia”. Somogyot, a tájat, népét, szokásait, beszédét nagyon szeretem. Somogyi származásomra, rokonságomra, fajtámra nagyon büszke lettem és az is maradok. A somogyi „rossebb” nekem is szavam járása volt (most már leszoktam róla). De minden, ami somogyi, nagyon a lelkemhez nőtt és ma is szívem mélyéig megragad és vonz. Valahányszor a Siónál átléptem a megyehatárt (akkor még ott volt a határ), csak akkor éreztem igazán otthon magamat, erdők, berkek, ligetek, dombok-völgyek, patakok, jól megmunkált termőföldek, nagy nyájak, csordák, falkák, – s a jellegzetes somogyi tájszólás, s mind ezen felül a nép, – ez az én hazám...” – Ezek a sorok Nagy Imrének, az 1958-ban kivégzett mártír miniszterelnöknek Viharos emberöltő című élettörténeti vázlatában olvashatók.

A romániai Snagovban, 1957-ben vetette papírra emlékezését, az ott töltött fél esztendő alatt. 72 ív papír, mindegyik hosszában gondosan megfelelően, s a jobb oldali hasábjában sorakoznak a kézzel frott egyenletes sorok. Kevés a javítás, és csak néhány, adat kiegészítő betoldás látható. Az utolsó ívben mondat közben szakad meg a szöveg. Amikor Budapestre szállították, akkor vehették el Nagy Imrétől, s 1989-ig a periratok között lapult összefűzve a szöveg, amelynek létéről senki sem tudott.

Nagy Imre személyes följegyzéseit, köztük ezt a kéziratot is a Legfőbb Ügyészség adta át 1989-ben Nagy Erzsébetnek, Nagy Imre lányának. Ennek néhány részletét aztán Rainer M. János történész, Nagy Imre életrajzírója közzétette a Holmi című folyóiratban (1993/10. 1376–1388.).

¹ Nagy Imre: Viharos emberöltő. Nagy Imre Alapítvány. Bp. 2002.

Már az írásmű címe alatti évmegjelölés szíven üti a kései olvasót: „1896–195...?” Nagy Imre tehát úgy ült le a papír elé, hogy tisztában volt azzal, hátralévő élete már nagyon szűkre szabott, behatárolt. A leírtak annak bizonyosságul szolgálnak: nem volt kétsége afelől, hogy nincs esélye a következő évtized megérésére.

A önéletrajzi vázlat nem politikai célból íródott. Nem próbál magyarázatot, „mentséget” keresni a maga számára azzal, hogy papírra veti emlékeit. Kerül minden aktuális politikai megjegyzést. Jól tudja, a halál árnyékában él, s ekkor mintegy a múlthoz fordul, s megpróbálja fölidézni mindazt, ami benne megmaradt családjá, rokonsága, szűkebb hazája, Somogy múltjából. Nincs semmi támpontja, sem levelek, sem följegyzések, senkit sem kérdezhet meg, hogy jól emlékszik-e bizonyos tényekre.

Elsősorban Somogy megyének a Nagyatádtól északra lévő részéről – ahol Ötvösön, Kónyiban, Belegen és Kutason laktak rokonai –, írta le a községnek mindennapi életéből azt, amit gyermekként láthatott. Anyai nagyapjánál, a csákányban lakó Szabó Józsefnél töltötte a nyári szünidő nagyobb részét. A pihenés mellett kivette a részét a mezei munkákból is („szerettem a paraszti életet”). „Öregapám háza régimódi parasztház volt, zsupp-tetővel, szabad tűzhellyel, vagyis füstös konyhával, első és hátsó szobával. Az első szobába csak ünnepen, búcsúkor (augusztus 15.) mehettünk be. Máskor a hátsó szobában voltunk, de ott is inkább aludni. Egyébként kint voltunk a pitvarban. Aludni sem fértünk el valamennyien a szobában, ki az istállóban, vagy a pajtában aludt. Én az istálló gőzös melege helyett, amit a jószág adott, inkább a jó illatú szénát választottam a pajtában.”

„Rokonok laktak a fehéregyházi pusztán is, cselédemberek. Az egyik nagynéném oda ment férjhez. Egyszer anyámmal mi gyerekek kocsira ültünk és Gyurkó bátyám elvitt bennünket hozzájuk. Az egész lakásuk egy szoba volt...”

Megismerkedett a jóléttel is: „A nyári szünidőből egy hetet, kettőt gyakran Kéri pusztán töltöttük, Karád és Kisbárapáti között. Itt volt a Tallián-féle birtok (...) Édesapám mostoha testvérének férje, Tóth volt az uradalmi gazda (...) s ő volt a gazdaság teljhatalmú vezetője, ő gazdálkodott. Ő lakta a kéri pusztai kastélyt (...) Az öreg Tóth szeretett nagy lábón élni, nagy háztartást vezetett, a házában vizet nem ittak, mi is bort ittunk, sok vendég járt, sohasem ültek egyedül az asztalnál. A szomszéd községből a tanítók, az orvosok, a jegyző, a gazdák, kereskedők, akikkel a gazdaság adásvételi ügyleteit bonyolította, vasutasok, postakezelők és ki tudja ki mindenki más járt náluk, nap mint nap (...).”

„A karácsonyi és húsvéti szünidőben egy-két napot édesapámmal a belegi rokonoknál, édesapám édestestvérénél, Vargáéknál szoktunk tölteni. Farsangban is el-ellátogattunk hozzájuk. A sok rokon és ismerős közül mindig akadt egy-két házasulandó, s ilyenkor lakodalmakban szoktunk lenni. A Varga sógor – így hívtuk –, jó módú középparaszt volt, szép jószággal, a kert végében kis szőlővel (...) A lányuk, az én unokatestvérem, a belegi vasúti bakterhez ment férjhez. Annak a lányá, a Mariska azonban már a belegi református tanítónak lett a felesége. Így emelkedett a család a paraszti sorból fölfelé, az értelmiség sorába, a városba (...) Varga sógor nagyon szeretett enni-inni, vendégeskedni. Több disznót vágtak. Egész nyáron át, csaknem az újig futotta a füstölt húsból. Az volt a kedvenc eledele. Én is szerettem, s ha ott voltunk náluk, naponként többször is szólított: Imre öcsém, gyere güzmölödjünk egy kicsit-, azaz falatozzunk, amire én mindig kapható voltam, jó étvágyam lévén (...) A faluban kiterjedt rokonságunk volt. Érdekes nép lakja ezt a vidéket, s főképpen a református községeket, Beleget, Ötvöskönyit, Kutast stb. Sápadt, színtelen, barnás-sárgás bőrű emberek, mintha betegek lennének, holott makkegészségesek. Apám szülei, rokonsága is ebből a fajtából kerültek ki. Őrzse néném is ilyen volt. Öltözködésük is egyszerű volt, a színes ruhákat nem szerették. Az asszonyok a kékes fekete színt kedvelték, s nem cipőben, hanem csizmában jártak, vagy mezítláb. A gyász színe náluk a fehér (...) Nagyon szorgalmas, dolgos, csendes nép. Talán egyetlen pihenőjük a vasárnap délután, amikor a ház népe, apraja, nagyja kiül a ház kerítése előtti kispadra és ott csendesen elbeszélgetnek, elpipázgatnak (...) Hosszú évtizedek múltak el gyerekségem óta, de a rokoni kötelékek nem gyengültek. Nagyon boldogok voltak, hogy nem szakadtam el tőlük, nem tagadom meg a fajtámat. A legutóbbi években is boldogan kerestek fel, ha tehettek...”

Hasonló részletességgel ír a Kaposváron töltött gyermekkoráról, iskoláról. Íme egy részlet: „Később a Cigli-iskola mellé, a Markó féle házba mentünk lakni, ugyancsak a Főutcán. Nagy ház volt, sok lakóval, mind egyszobás lakásokkal. Nagy udvar, nagy kerttel, amely az akkor még beépítetlen mezőkre ment ki. Ez a kert és a mezőség, a gyümölcsfák, a kukorica, a búza-

ablák, a pajták, kazlak, – ez volt a mi tanyánk (...) A Baross utcai elemi iskolába jártam innen, a faiskola mellett kellett elmenni, amely régen temető volt. Az úton még tehéncordák jártak, s mi bizony féltünk közéjük keveredni (...), amikor iskolába mentünk, onnan jöttünk. Ezekben az időkben (1908) történt, hogy a szomszédos falu, Szentjakab csaknem teljesen leégett. Emlékszem rá, ott voltam, borzasztó látvány volt a sok megégett jóság, tehén, ló és az úszkós romhalmaz, a sok síró asszony és férfi.”

1904–1905-ben családjuk Pécssett lakott, a Kálvária utcában, majd a Petrezselyem utcában (ma Aradi vértanúk útja). A Széchenyi tér sarkán lévő belvárosi iskolába járt (ma az Egyetemi Könyvtár része). „A házunkat, ahol laktunk egy alacsony kőfal választotta el a várkerítőtől, a vár-templom és a püspöki rezidencia kertjétől, ahová át-átjártunk. Pécsset nagyon megszerettem. A város és környéke, a Mecsek, nagyon mély nyomokat hagyott bennem (...) Budapesten kívül Pécsset tartom (mellette még Sopront) a legszebb magyar városnak. Később is mindig örömmel és szívesen kerestem fel ezt a várost.”

Megtudjuk, hogyan lett gimnazista, miért hagyta abba, s lett lakatosinas. Rövid ideig a felvidéki Losoncon is inaskodott, majd visszatért Kaposvárra. „Fő kedvtelésük a sport volt. A fizikai munka, a jó étvágy és a rendszeres táplálkozás, amely egyszerű, de bőséges volt, sok főzelékkel, babbal, lencsével, káposztával, amit szerettem és sok tésztával, – jó erőben tartott. Fejlett, erős izomzatú gyerek voltam. Talán ez az oka, hogy a legkedvesebb sportom a kötöttfogású (római) birkózás lett...”

Főleg anya unszolására felső kereskedelmi iskolába ment tovább tanulni, de kitört a világháború. 1915 májusában (az első év befejezése után) katona lett. Megjárta az olasz frontot (megsebesült), majd az orosz frontra került géppuskaként. Sebesülten ott került fogságba. Nagyon érdekesen írja le fogolytáborbeli élményeit is. Az 1918-as év eseményeinek leírása közben szakad meg az emlékezés.

Mészáros Márta most fejezi be „A temetetlen halott – Nagy Imre című filmjének forgatását. A lengyel Jan Nowicki döbbenetes erővel jeleníti meg a mártír miniszterelnök alakját. A filmben föl-föltűnnek a somogyi tájak. Snagovban és a börtön magányában a gyermekkor világát idézi föl a jelen szörnyűségei elől a saját múltjába kapaszkodó megalázott ember.

A somogyi születésű Szántó László levéltáros, a Somogy Megyei Levéltár munkatársa rendezte sajtó alá a szöveget, ő készítette az olvasó számára rendkívül jól használható, alapos magyarázó jegyzeteket és az utószót. Az eligazodást Nagy Imre rokonai között, segíti család-fájának közlése. Ebből megtudhatjuk, hogy Nagy Imre apja 60 esztendősen, már 1929-ben meghalt. Édesanyja Nagy József halála után ismét férjhez ment, Szilas Józsefhez. Több mint egy évtizeddel túlélte fiát. Egy nappal 93. születésnapja után halt meg 1970. november 14-én, du. 2 óraker, a dunántúli Polgárdiban, a Fővárosi Tanács Szociális Otthonában (a kötetben tévesen 1969-es évszám szerepel). 1962. augusztus 3-án került be az otthonba. Ezt megelőzően Budapesten lakott, a Majakovszkij utcában. Nyugdíja mindössze 294 Ft volt. Utolsó éveiben egyedüli vigasza az imádság mellett az volt, hogy titokban elő-elővette fiókjából (ha mások nem látták) tragikus véget ért fia fényképét. Kaposvárott temették el, első férje mellé, ma is megtalálható sírja a város keleti temetőjében (a kiegészítő adatokat Hunyadi Mártának, Polgárdi Általános iskola történelem tanárának, illetve G. Jáger Márta kaposvári főlevéltárosnak köszönöm).

A kötet végén következnek a képek, dokumentumok. A korabeli megyetérkép alapján készült az a térképvázlat, amely Nagy Imre gyermek- és ifjúkorának somogyi helyszíneit mutatja. Láthatjuk Nagy Imre születési bejegyzését, majd korabeli, illetve szinte korabeli fényképeket (képes levelezőlapokat) Ötvöskőnyiről, Csákányból, Kaposvárról, Pécsről. Szerencsésen megmaradt Nagy Imre 5. osztályos iskolai, és 1907-es gimnáziumi előmeneteli bejegyzése, a lakatossegédi vizsgáról készült 1913/14-es anyakönyv, a Felsőkereskedelmi Iskola 1914/15-ös értesítőjének lapja (jó rendű volt, teljes tandíjmentes). Közlésre került a Nagy Józsefet és családját ábrázoló 1906 körül készült fénykép is. Sajnos túlságosan fölnagyítottak egy nagy Imrét ábrázoló tablóképet, amely így szétesett. Érdekes az 1915-ös, az olasz frontról küldött üdvözlőlapja. Végül a képösszeállítást világháborús fényképek zárják, köztük a berezovkai hadifogolytábor részlete. Az archív fényképek és dokumentumok a Somogy Megyei Levéltár, a Baranya Megyei levéltár és a Nagy Imre Alapítvány gyűjteményéből valók. A kötet felelős kiadója Nagy Imre lánya, Nagy Erzsébet.

Csorba Csaba